

Waardestellende beschrijving Sint Josephkerk, Heelsum (Gelderland)

Gert Eijkelboom en Gerrit Vermeer

januari 2017

Afb. 1. De rechthoekige Sint Josephkerk met pastorie en toren op het driehoekige terrein tussen de Kamperdijklaan en de Prins Bernardlaan in Heelsum. Microsoft Maps.

Identificatie

Sint Josephkerk, Kamperdijklaan 2, 6866BR Heelsum, gemeente Renkum

Architect: A.H.J.M. (Fons) Vermeulen (1913-2013)

Adviseur interieur en paramenten: Hans van der Laan OSB

Bouwjaar: 1960-1961

Korte geschiedenis

De parochie in Heelsum ontstond in 1960 door afsplitsing van de parochie Onze Lieve Vrouw ten Hemelopneming te Renkum en van de parochie Onze Lieve Vrouwe van Lourdes te Doorwerth. Een ruim kavel werd aangekocht voor 1,50 gulden per vierkante meter, gelegen te midden van een ruim aangelegde dorpsuitbreiding. Al in 1958 kreeg architect Fons Vermeulen opdracht een kerkgebouw met 700 zitplaatsen en een pastorie te ontwerpen. Op 28 mei 1960, nog voor de feitelijke oprichting van de nieuwe parochie, besteedde het kerkbestuur bouw van de kerk aan. De firma Böhmer nam het werk aan voor een bedrag van 254.000 gulden. In mei 1961 vond de inwijding van de kerk plaats. Bij de bepaling van de omvang van de kerk hield de parochie rekening met een aanzienlijke uitbreiding van het dorp ten noorden van de Bennekomseweg. Doordat deze uitbleef, bereikte de parochie nimmer de omvang, waarmee bij de kerkbouw rekening was gehouden.

De architect

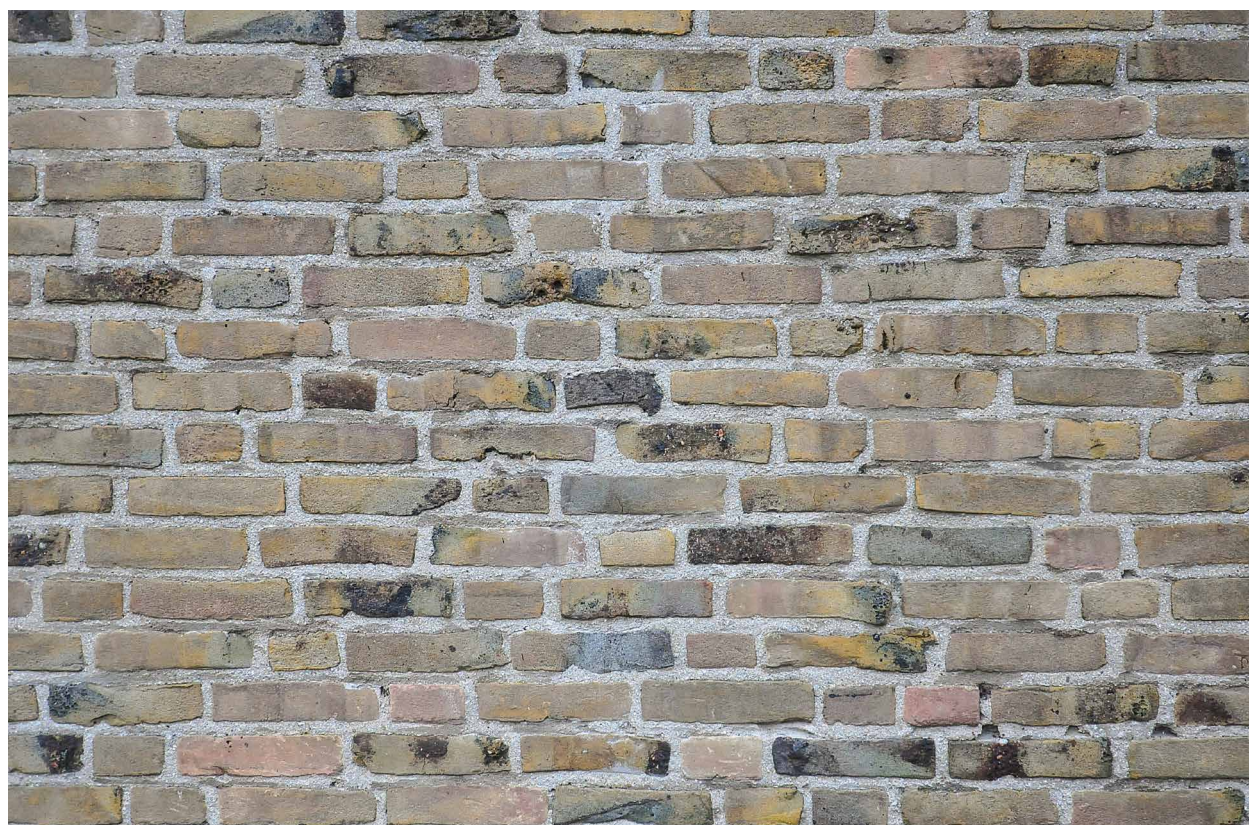
Fons Vermeulen werd op 25 maart 1913 geboren in Beek (Gelderland), als zoon van een hoofdonderwijzer.¹ Na zijn Mulo werkte hij als assistent van een rentmeester. Vanaf zijn 24ste volgde hij het Hoger Bouwkundig Onderwijs aan de R.K. Leergangen in Tilburg. Hiervoor haalde hij in 1943 het diploma. Vervolgens werkte hij drie jaar bij ir. Cees Geenen (1902-1973), die tot in de jaren vijftig bouwde volgens de beginselen van de Delftse School. Vervolgens was Vermeulen enige tijd in dienst bij het bisdom Den Bosch. Hij trouwde in 1946 en begon in 1947 zijn eigen architectenbureau. Vanaf 1951 volgde hij in het Kruithuis in Den Bosch de driejarige cursus Kerkelijke Architectuur, waar ondermeer dom Hans van der Laan (1904-1991), diens jongere broer Nico van der Laan en C. Pouderoyen doceerden. Deze opleiding verwierf grote bekendheid als de Bossche School. Centraal hierin staan de opvattingen van Hans van der Laan over getalsmatige ver-

¹ <http://www.cubra.nl/architectuur/bosscheschool/fonsvermeulenwoningersel/eerselhuisfonsvermeulen.html>; http://sbeo.nl/PDF_files/Vermeulen_Fons_architect.pdf.

Afb. 2. De kerk vanuit het noorden met rechts de toren. Foto auteurs.

Afb. 3. De gele misbaksels van de gevel in kettingverband. Foto auteurs.

Afb. 4. het overstekende dak boven de horizontale vensterstrook. Foto auteurs.

houdingen. Zijn getallenreeksen volgens het 'plastische getal' moesten in de kerkarchitectuur leiden tot harmonische verhoudingen tussen alle onderdelen van een gebouw. Vermeulen toonde veel interesse voor het plastisch getal, maar bekende ronduit er niet alles van te doorgronden. Zijn naaste medewerker, de Bossche Schoolarchitect Bram Middelhoek, wist er wel alles van en zou erop toe hebben gezien dat de ontwerpen van het bureau in de leer pasten. Het architectenbureau van Vermeulen, dat niet al te rechtlijnig was, kreeg al snel veel grote opdrachten, mede doordat Vermeulen een 'goed netwerker' was.² Middelhoek en Wick Bannenberg namen het bureau in 1979 over toen Fons Vermeulen met pensioen ging. Na het overlijden van Middelhoek namen de opdrachten snel in aantal af en stopte het bureau. Fons Vermeulen overleed in 2013.

Vermeulen liet een omvangrijk en gevarieerd oeuvre na, dat nog niet is geïnventariseerd. In Oirschot restaureerde hij het Hof van Solms en breidde hij dat uit. Hier bouwde hij ook een kantoor van de Amrobank, de Landbouwschool met directeurswoning, een kantoor met showroom voor een meubelzaak, diverse huizen, de brandweerkazerne en diverse woningbouwprojecten voor de gemeente en het bouwbedrijf Van Breemaat. Voor opdrachtgevers in Venlo leverde hij ontwerpen voor het Medisch Centrum, de Martinusschool, tientallen villa's, waaronder velen met praktijkruimten, en enkele woonwijken. Te Blerick bouwde hij een tuinbouwschool. In Eindhoven realiseerde hij drie filialen van de Rabobank en kinderdagverblijven. In Veldhoven bouwde hij vier scholen en Schouwburg De Schalm. 't Honk in Zeelde en De Berkt in Oerle zijn eveneens werken van hem. Behalve in Veldhoven verrezen er ook in Knegsel, Riethoven en Alphen gemeenschapshuizen van zijn hand. In de Haagse Beemden te Breda ontwierp hij een hele woonwijk. Enkele villa's van Vermeulens bureau zijn nog te vinden in Hoog Wageningen. In Drunen bouwde hij een bejaardenhuis en in Eersel en Maarheeze een Wit Gele Kruisgebouw. Brandweerkazernes bouwde hij behalve in Oirschot ook in Maarheeze en Mierlo. In Zeelst restaureerde hij museum 't Oude Slot.

Twee kerken

Nog voor Vermeulen deelnam aan de cursus Kerkelijke Architectuur in Den Bosch bouwde hij in 1949 een kerk in het buurtschap Veulen, de Heilige Anthonius van Padua.³ Die eenvoudige zaalkerk eindigt aan de

² http://www.berghapedia.nl/index.php/Vermeulen,_Alphonsus_H.J.M.

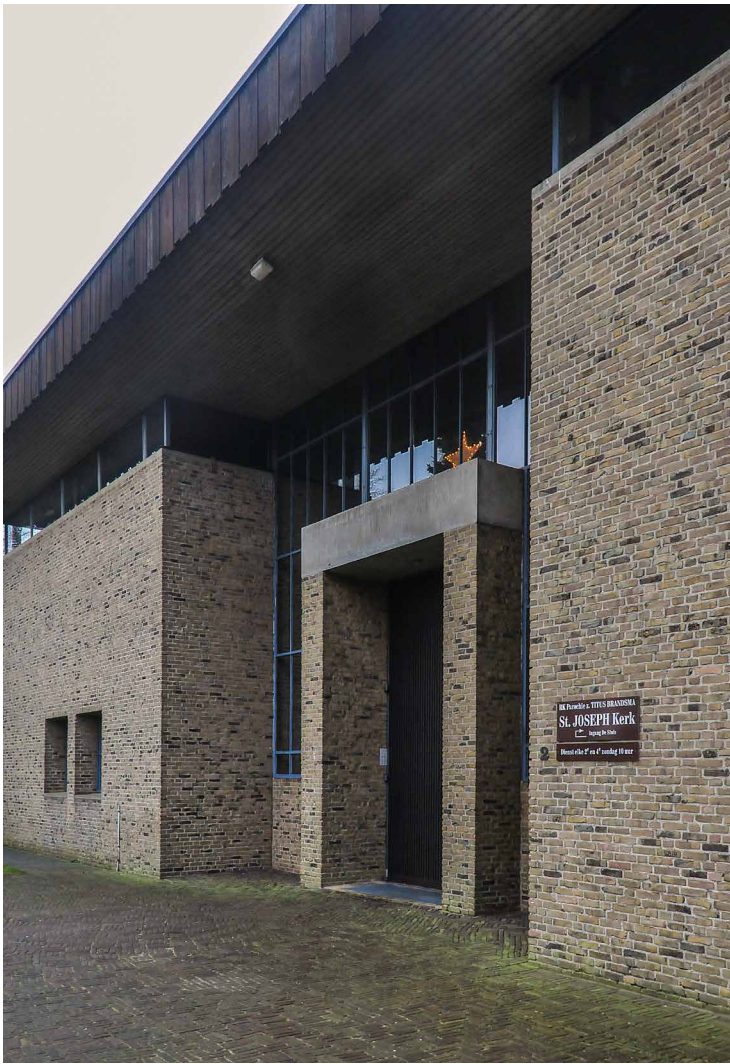
³ Veulenseweg 52, 5814 AD Veulen, gemeente Venray, gemeentelijk monument 0984/WN059.

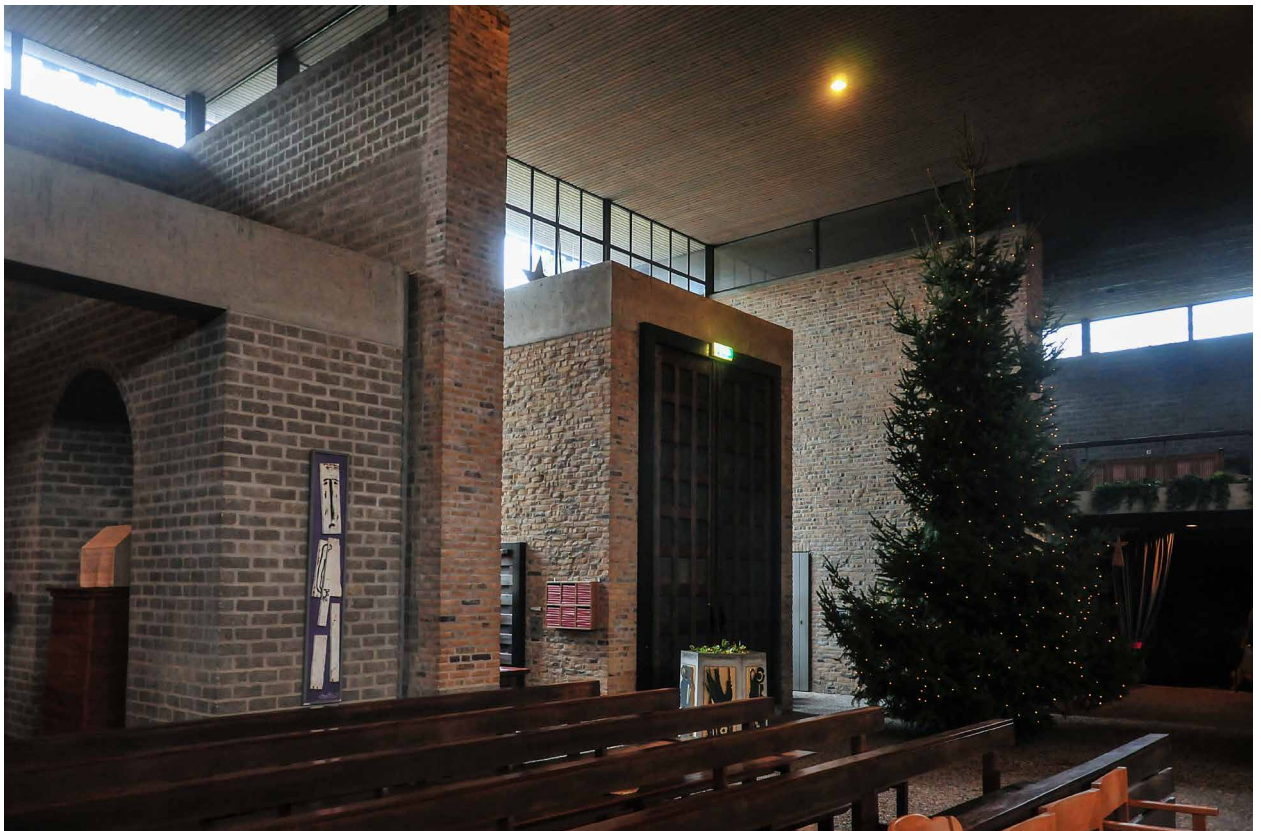
Afb. 5. De kerk vanaf de Kamperdijklaan met het entreegebied en rechts de toren. Foto auteurs.

Afb. 6. De ingang met de terugliggende, glazen wand. Uiterst links, nog gedeeltelijk zichtbaar, een anker als symbool voor de hoop. Foto auteurs.

Afb. 7. Het ingangsportaal. Foto auteurs.

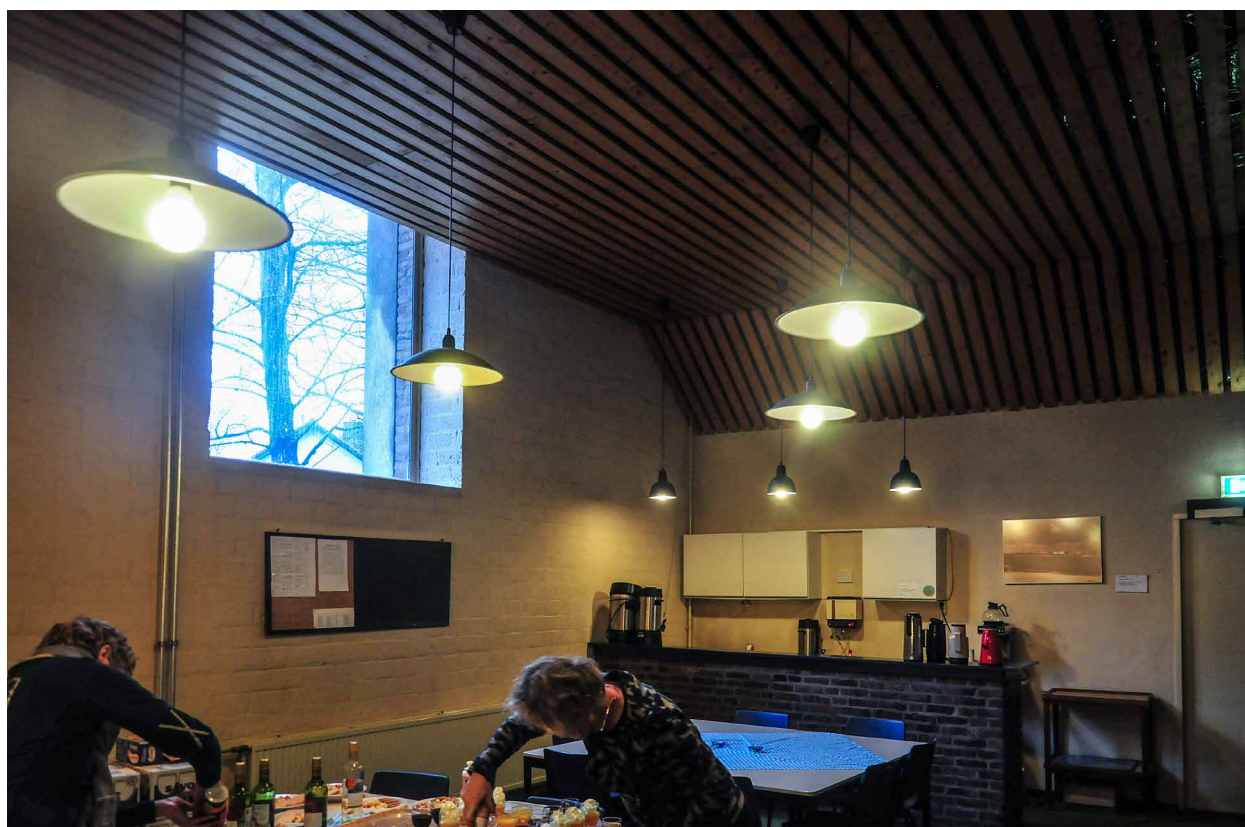

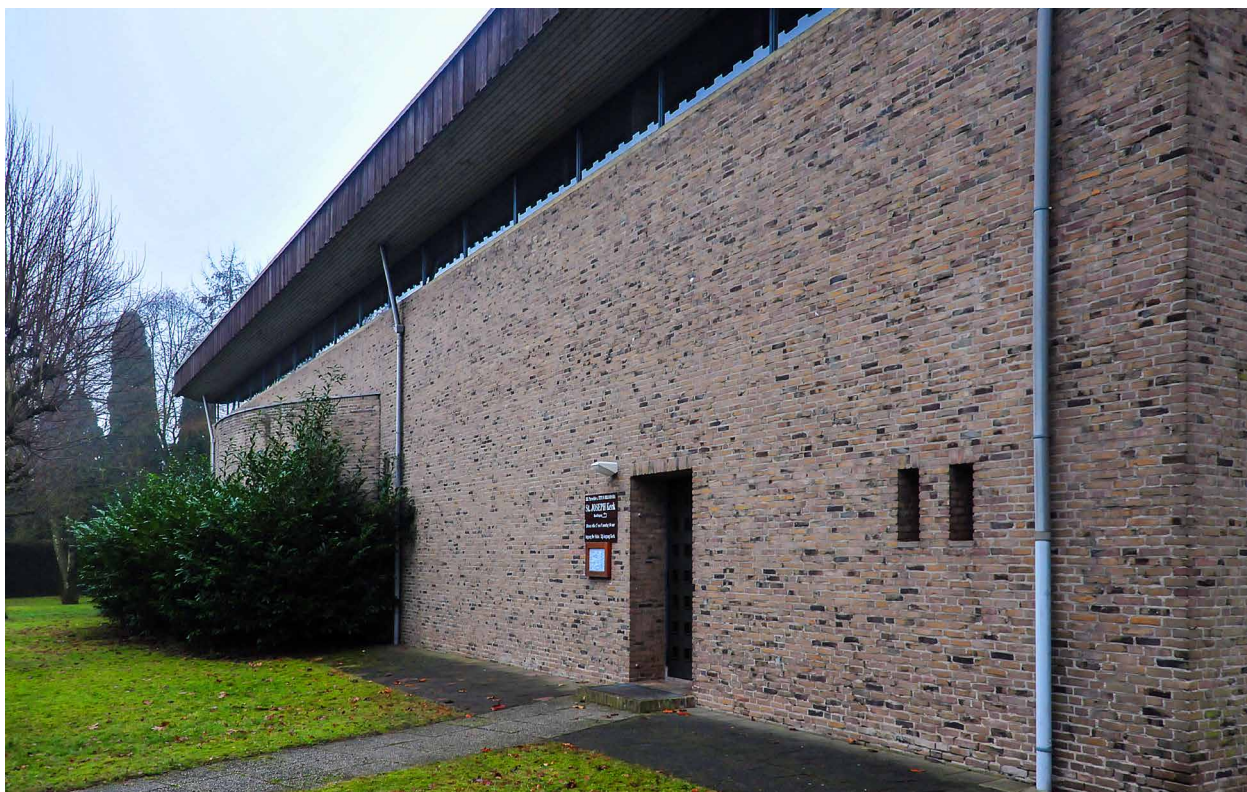
Afb. 8 (beneden). Het ingangsportaal van binnen. Foto auteurs.

Afb. 9. De kerkzaal gezien vanuit het noorden met links het venster van de gemeenschapsruimte. Foto auteurs.

Afb. 10. De ontmoetingsruimte de Sluis. Foto auteurs.

Afb. 11. De oostgevel met een ingang en verder naar achteren de apsis. Foto auteurs.

oostzijde in een halfronde apsis. In de zijbeuk aan de noordzijde bevinden zich de doopkapel, de biechtkapel en de dagkapel. Het noordelijke dwarspand biedt plaats aan een sacristie. De kleine rondboogvensters gaan terug op de middeleeuwen. In de westgevel zit een roosvenster, net als in Italiaanse kerken. De klokken hangen in een klokkenmuur boven de oostgevel. Alles bijeen verwijst de kapel ondubbelzinnig naar de Italiaanse middeleeuwen. Veel katholieke architecten in het zuiden van Nederland bouwden net na de oorlog in een traditionalistische stijl, maar kozen later voor een meer modernistische benadering, mede onder invloed van de vernieuwingsgolf tijdens het Tweede Vaticaans Concilie. Hieronder waren architecten als Cees Geenen en Jos. Bedaux. Ook Vermeulen maakte deze omslag. Zijn kerk in Heelsum uit 1961 past geheel in die modernistische wending die zijn werk voordien al had genomen. Daarbij bouwde hij hier tevens zoveel mogelijk in de geest van de Bossche School.

Beschrijving Sint Josephkerk

Situering

De kerk staat, in een ruim aangelegde wijk met veel groen. Door het samenkomen van de Kamperdijkaan en de Prins Bernhardlaan lag hier een perceel dat uitliep in een scherpe punt (afb. 1). Op dit ruime kavel positioneerde Vermeulen de pastorie, de vrijstaande klokkentoren en de kerk. De rechthoekige kerk staat iets gedraaid naar elk van de twee schuin op elkaar uitkomende straten. Bovendien staan de kerk, de pastorie en de toren ook enigszins gedraaid ten opzichte van elkaar. Dergelijke hoekverdraaiingen typeerden tot in de jaren zestig veel gebouwen van de Bossche School. De apsis staat ongeveer op het oosten (afb. 11). Aan de Kamperdijkaan bevindt zich de ingang aan een bestraat entreegebied (afb. 5), met aan de zuidzijde (rechts) de hoge, vierkante toren (afb. 13). Tussen de toren en de kerk staat de pastorie (afb. 12). Door de plaatsing naar achteren ten opzichte van de toren is de voorgevel van de pastorie vanaf de straat nauwelijks te zien. Voor de pastorie strekt zich zo een klein, redelijk besloten plaatsje uit. De hoge, ranke toren staat dicht aan de straat, zodat hij de aanwezigheid van de kerk van grote afstand markeert.

Exterieur kerk

De kerk bestaat uit een platte doos met een overhangend dak, met daaronder een horizontale, doorlopende

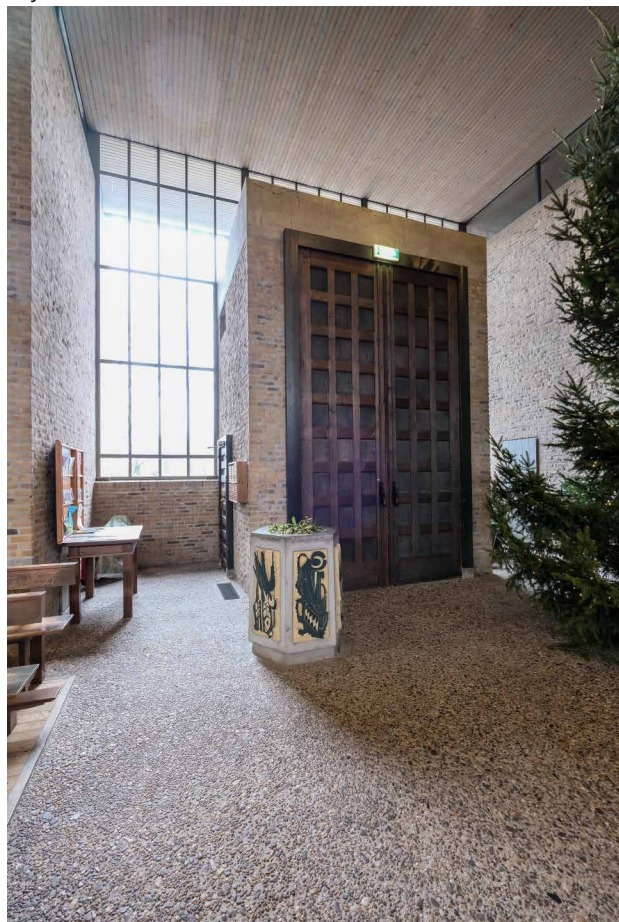

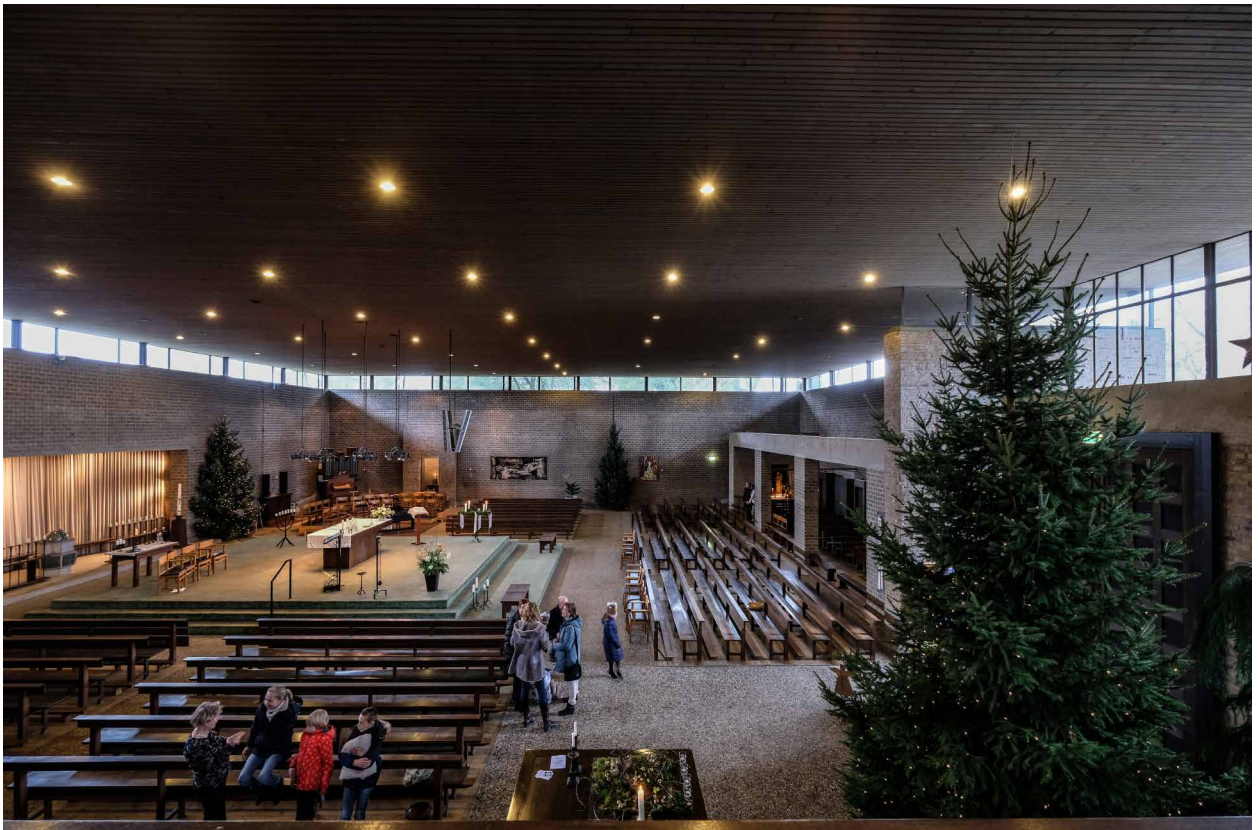
Afb. 12. Links de kerk, in het midden de pastorie en rechts de toren. Foto auteurs.

Afb. 13. De toren. Foto auteurs.

Afb. 14. De ingang van binnen gezien. Voor de ingang het wijwatervont. Foto auteurs.

Afb. 15. De kerkzaal gezien vanuit de koortribune. Foto auteurs.

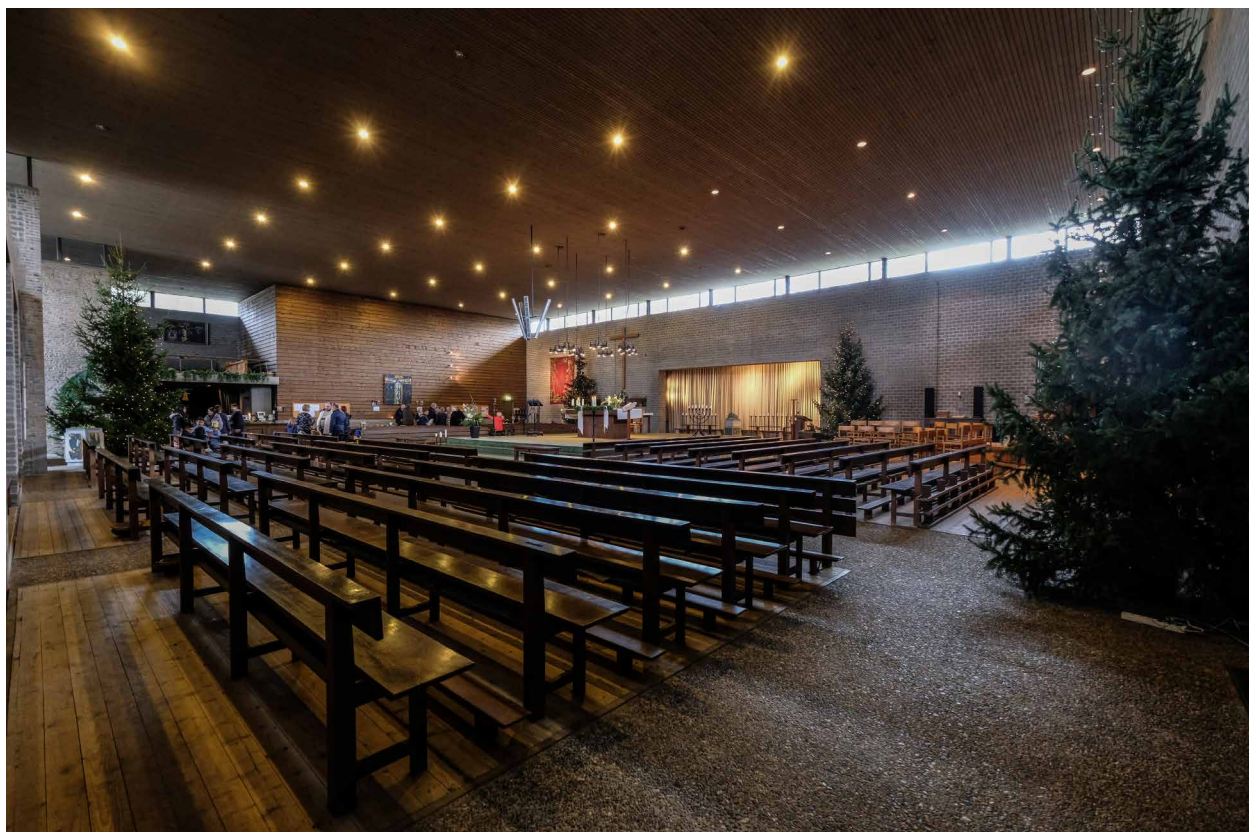
vensterstrook (afb. 2). Verder zijn de gemetselde muren nagenoeg blind. Het dak lijkt door de vensterstrook los op de gesloten doos te liggen. De muren zijn opgetrokken uit gele misbaksels, waarvan de meeste zijn kromgetrokken, getordeerd en soms ook gesinterd (afb. 3). In het metselwerk overheersen de strekken en op onregelmatige afstanden bevinden zich koppen. Het gebruik van de misbaksels om hun decoratieve waarde begon in het begin van de twintigste eeuw. Hier verlevendigen ze met hun onregelmatigheid in vorm en kleur de strak vormgegeven gevels. De daklijst bestaat uit overlappende houten delen die om en om voor en achter elkaar zitten. De voorste delen steken aan de onderzijde steeds iets uit (afb. 4).

De hoofdtoegang tot de kerkruimte bevindt zich in het noordelijke derde deel van de westgevel, in een dieper gelegen, glazen wand met stalen profielen boven een lage bakstenen borstwering (afb. 5). Zo is deze ingangspartij als enige onderdeel van de kerk open naar buiten. In de glazen wand steekt een blokvormig portaal uit. Op de bakstenen zijmuren er van ligt een betonnen plaat (afb. 6, 7). De twee toegangsdeuren aan de buitenzijde gaan op over de volle hoogte van het portaal. Het portaal steekt voor de helft naar binnen, waar het opnieuw twee hoge deuren bevat (afb. 8). In het muurvlak links van de hoofdingang zitten twee kleine vensters voor de sacristie erachter. Helemaal rechts, op de zuidwesthoek nabij de pastorie, bevindt zich een kleine toegangsdeur tot de kerkruimte.

In de naar de splitsing in de weg gerichte noordgevel bestaat de enige onderbreking in het muurvlak uit een met zware, uit het gevelvlak stekende betonnen omlijsting (afb. 2, 9). Deze markeert het venster van de ontmoetingsruimte erachter (afb. 10). De oostgevel bevat helemaal rechts een achterdeur en meer centraal een brede, ondiepe apsis, waarvan de plattegrond uit een segment van een cirkel bestaat (afb. 11). De zuidgevel staat aan een tuin met veel struiken en bomen met daarachter latere bebouwing. Aan deze zijde steekt de kleine rechthoekige aanbouw uit van de Sint Josephkapel.

Exterieur pastorie en toren

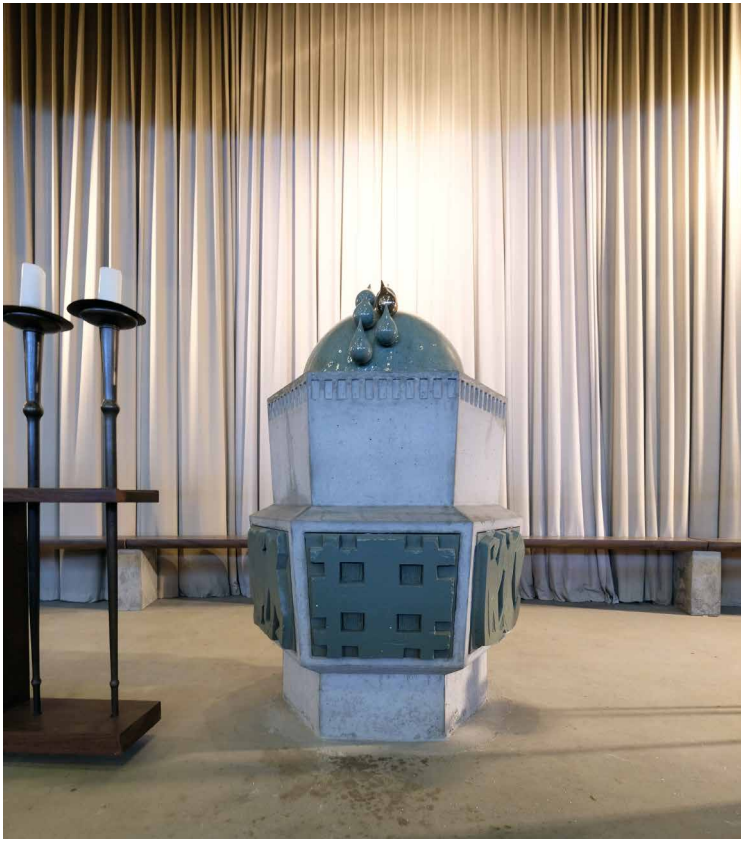
De blokvormige pastorie met plat dak staat met zijn voorgevel achter de toren, aan een plaatsje dat aansluit op het entreegebied van de kerk (afb. 12). De ingang bevindt zich achter een eenvoudig portaal. Links bevindt zich beneden een drietal vensters. Iets naar rechts ten opzichte van de vensters beneden zitten er op de

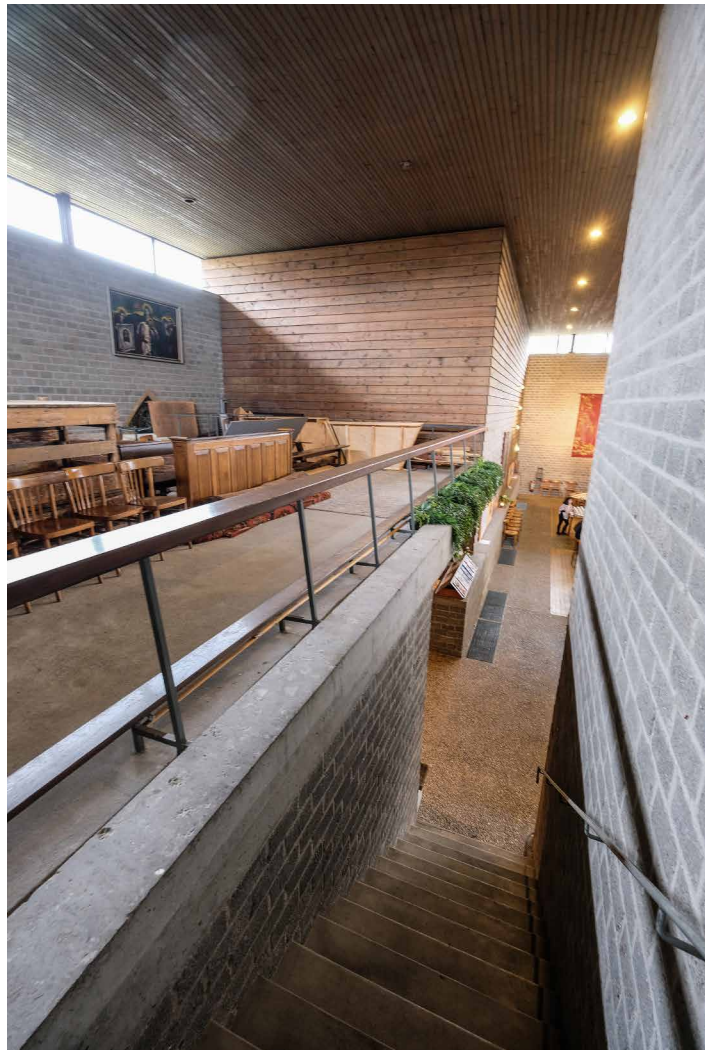
Afb. 16 (boven). De kerkzaal gezien in de richting van de apsis. Op de achtergrond de houten wand waarachter de ontmoetingsruimte, de Sluis genaamd, schuil gaat. Foto auteurs.

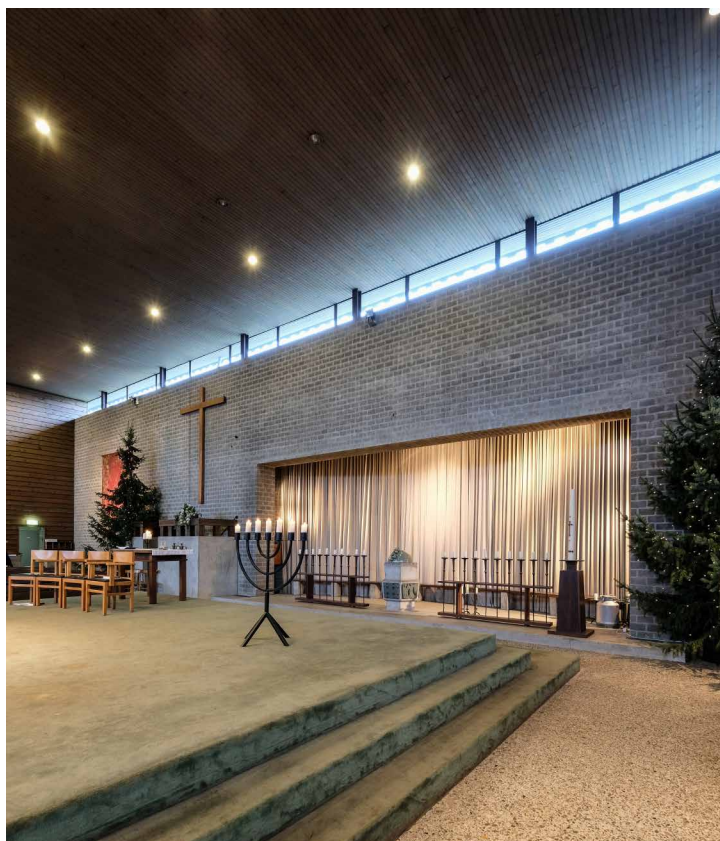
17. De voormalige doopkapel met de ronde lichtkoepel, waaronder de doopvont stond. Foto auteurs.

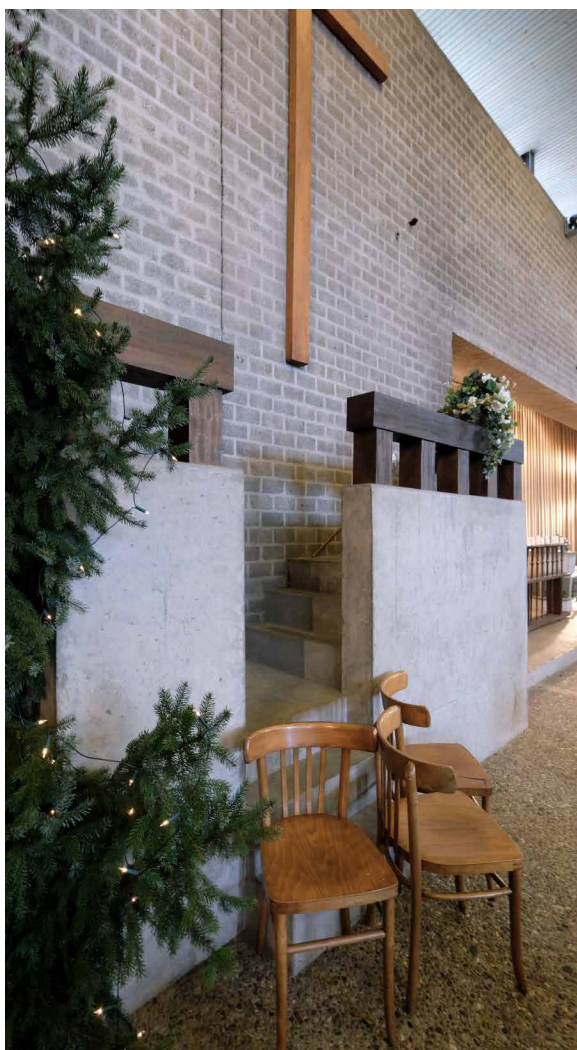
18. De doopvont.
Foto auteurs.

19. De opgang naar de koorzolder of zangzolder.
Foto auteurs.

Afb. 20. De apsis in de oostwand. In de apsis staat nog de vroegere communiebank op betonnen poten. Foto auteurs.

Afb. 21. De preekstoel met kerstversiering. Foto auteurs.

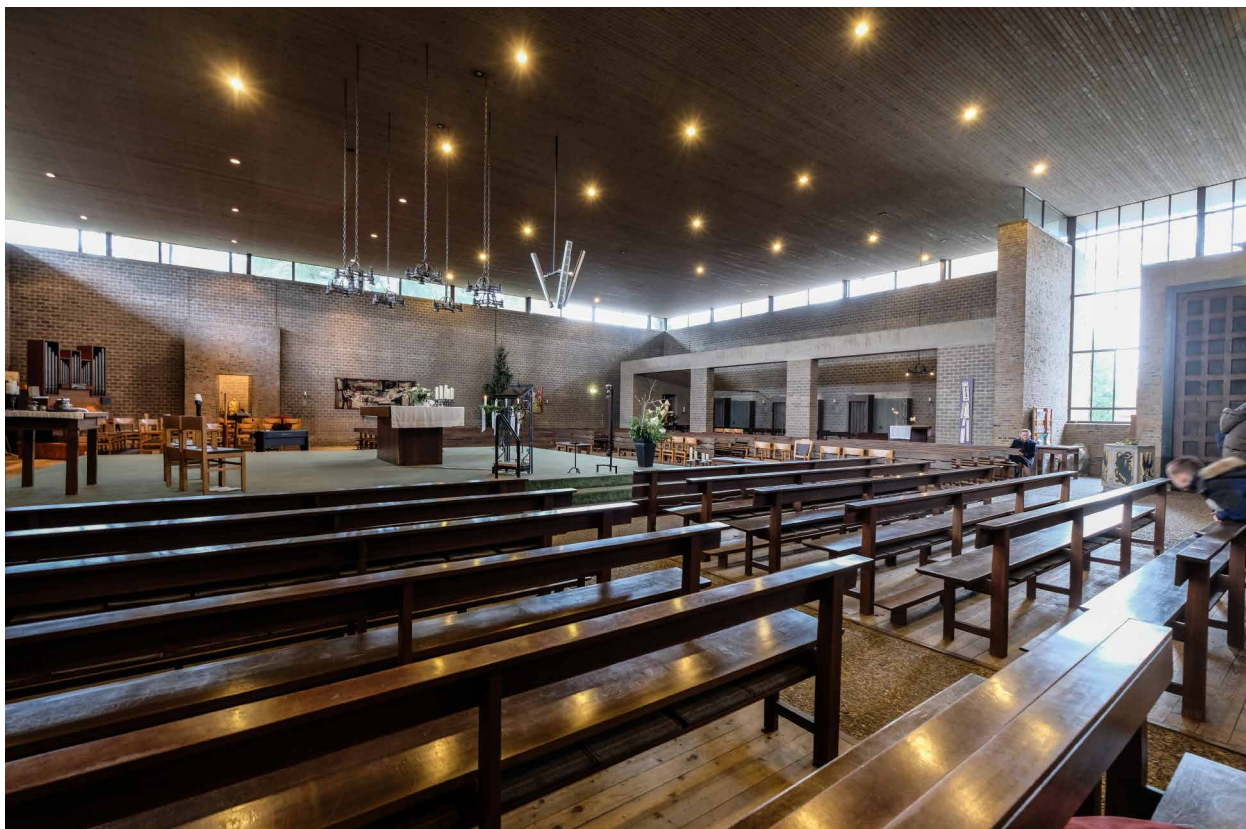
verdieping twee vensters. De aldus asymmetrisch ingedeelde voorgevel aan het plaatsje bevat relatief weinig openingen en maakt vooral rechts een gesloten indruk. De naar de tuin gerichte gevels zijn veel opener. De vierkante, bakstenen toren bereikt een aanzienlijke hoogte en herinnert aan Italiaanse campaniles uit de vroege middeleeuwen (afb. 13). Op verschillende hoogtes zijn rondom schijnbaar willekeurig lichtspelen aangebracht. Boven een betonnen lijst gaat een eveneens bakstenen opbouw op met in elke gevel twee rechthoekige galmgaten. In de toren hangen sinds 1964 drie klokken, geschonken door de parochie in Renkum.

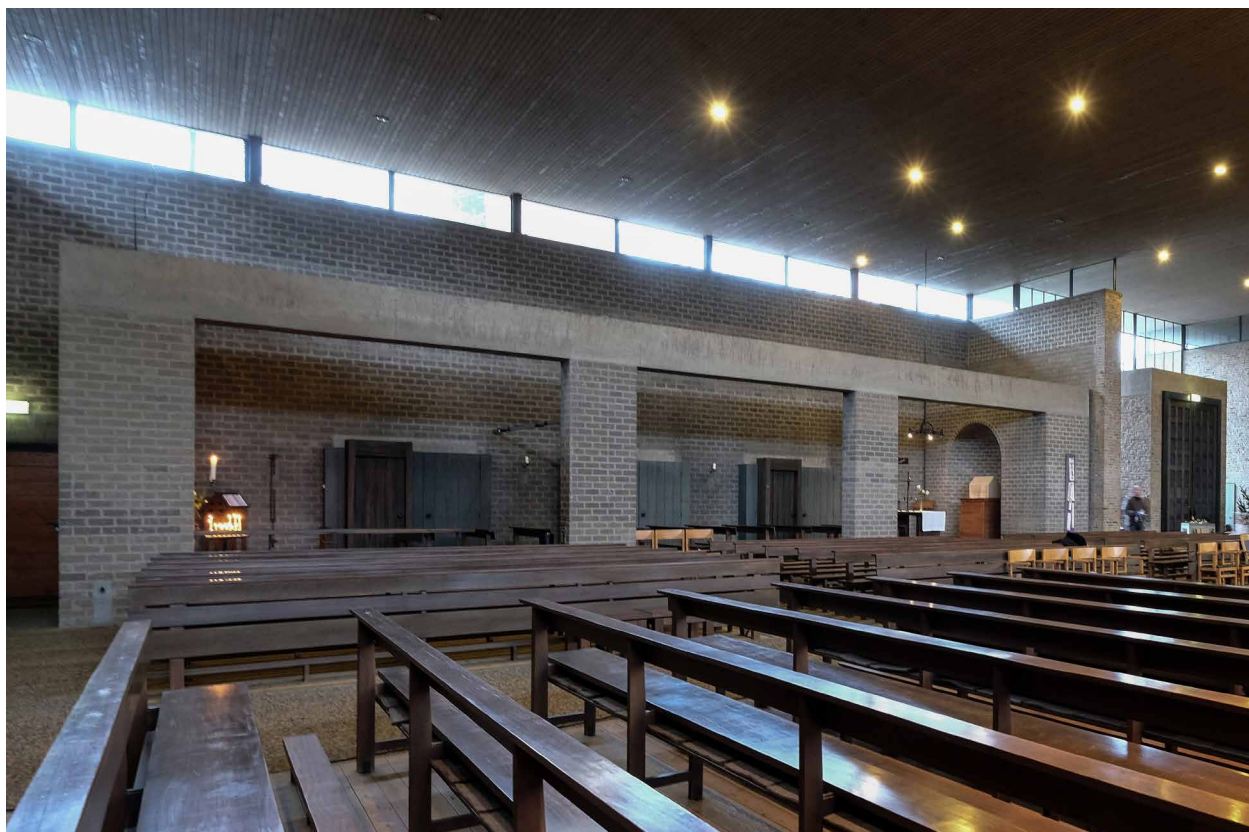
Interieur

Een deur in de zijgevel van het ingangsportaal, dat met gesloten deuren aan de buiten- en de binnenzijde in volkomen duister is gehuld, leidt naar een lichtere entree (afb. 14). Deze tweede entree staat in open verbinding met de uitgestrekte kerkzaal. De zaal heeft tegenover de ingang, aan de oostzijde, een apsis (afb. 15). De wanden bestaan aan de binnenzijde uit betonstenen in halfsteensverband. De betonnen vloer vertoont het oorspronkelijke gewassen grind. Het plafond bestaat uit donkere houten deeltjes, die de ruimte een zekere warmte verlenen. De ingang en de apsis zitten elk in een lange zijde van het rechthoekige gebouw. Daardoor dient de korte richting van de kerk als de overheersende. Aan weerszijden van de liturgische as van de kerk, vooral naar het noorden toe, dijt de ruimte op indrukwekkende wijze uit, maar nergens staan onder het uitgestrekte dak tussensteunen. Dergelijke onverdeelde ruimtes komen binnen de Bossche School vaker voor, bijvoorbeeld bij veel kerken van architect Jan de Jong, waaronder zijn ondertussen afgebroken kerk uit 1959 in Rijswijk.

Langs de weidse ruimte bevinden zich diverse nevenruimten die soms in open verbinding met de kerk staan en soms zijn afgescheiden. In de korte noordzijde bevindt zich in de noordwesthoek naast de ingang, de sacristie. Direct ten oosten van de sacristie grenst de voormalige doopkapel aan de kerkruimte (afb. 17). De treden naar beneden herinneren aan het afdalen naar de Jordaan, waar de eerste doop plaatsvond. Het middelpunt vormde de doopvont, die nu in de apsis staat (afb. 18). Een lichtkoepel in de boven de sacristie en doopkapel gelegen koorzolder verlichtte het doopvont van boven. De koorzolder staat eveneens in open

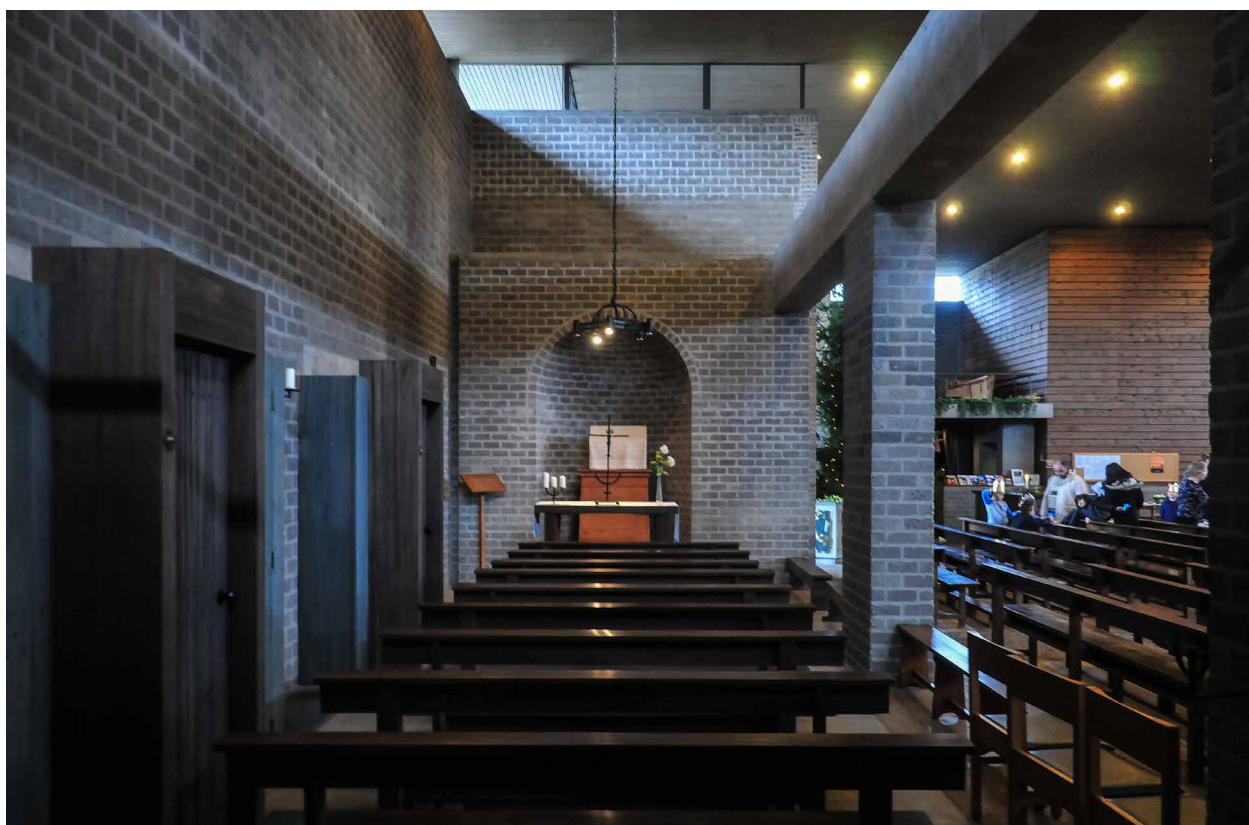
Afb. 22. De kerkzaal gezien naar de ingang rechts en links daarnaast de dagkapel. Nog verder naar links de Sint Josephkapel. Foto auteurs.

Afb. 23. De dagkapel met biechtstoelen, gezien naar het westen. Foto auteurs.

Afb. 24. De dagkapel met biechtstoelen, gezien naar het noorden. In de apsis de tabernakel van het vroegere hoofdaltaar. Foto auteurs.

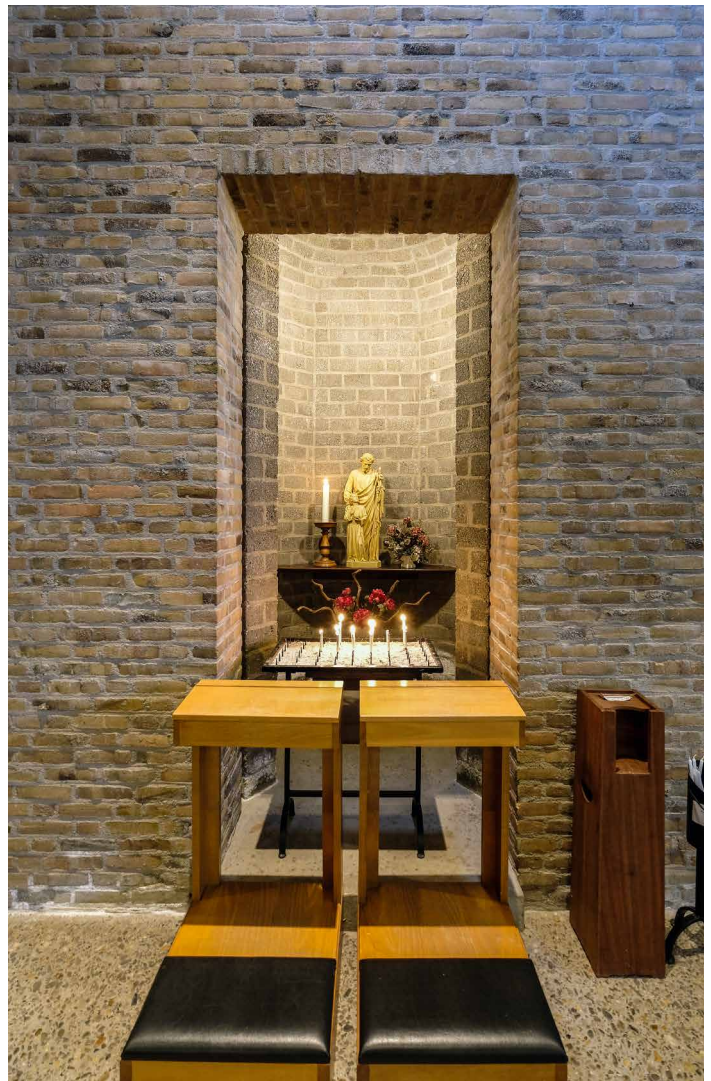

verbinding met de kerkruimte (afb. 19). Een mooi uit het zicht weggewerkte betonnen trap direct aan de noordelijke scheidingsmuur van de hoofdingang leidt naar boven. Rechts van de doopkapel en de daarboven gelegen koorzolder scheidt een primitieve houten wand een aantal ruimten van de kerkzaal af. Hierachter bevindt zich ontmoetingsruimte de Sluis (afb. 10, 16). Verder zitten hierachter een aantal dienstruimten en een klein ingangsportaal met de ingang aan de oostzijde. Oorspronkelijk zou dit gedeelte ook deel uitmaken van de kerk. Op een podium zouden hier kerkbanken komen te staan.

In de lage, brede apsis hangen heden gordijnen (afb. 20). Het hoofdaltaar stond oorspronkelijk dichtbij deze apsis. In en voor de apsis strekt zich een bescheiden podium uit van beton met een hoogte van een trede. Na het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965) werd het veel grotere, drie treden hoge podium toegevoegd. Dit concurreert met de vroegere, veel subtielere voorziening. Links van de apsis staat de blokvormige betonnen preekstoel met houten leuning (afb. 21). Juist door de minimalistische opzet vormt deze kansel een markant onderdeel van het interieur.

Links naast de hoofdingang, achter de in de ruimte stekende dwarsmuur in gele baksteen van het portaal, bakenen platte gemetselde pijlers en penanten die een betonnen balk dragen, de dagkapel af. Dergelijke colonnades zijn kenmerkend voor de Bossche School. De lange en ondiepe dagkapel loopt evenwijdig aan de westmuur (afb. 22, 23). In het noordelijke uiteinde van de dagkapel, aan de kant van de hoofdingang, eindigt de ruimte in een halfronde apsis, waar nu de tabernakel van het vroegere hoofdaltaar staat (afb. 24). Tegen de buitengevel van de dagkapel staan ondiepe biechtstoelen van tropisch hout, die slechts weinig uitsteken, doordat ze tamelijk diep in de buitenmuur zijn verzonken. De kleuren, aangebracht volgens advies van Wim van Hooff, zijn nog de oorspronkelijke. Van Hooff was verantwoordelijk voor alle kleuren in de kerk. De biechtstoelen hebben een uiterst eenvoudige vorm, bestaande uit een grote en een wat kleinere deur. Aan de andere korte, zuidelijke, zijde van de kapel biedt een rechthoekige nis, een vroegere deuropening, plaats aan een altaar met een Mariabeeld, die vroeger vermoedelijk achter het altaar van de dagkapel stond. De banken in de dagkapel stonden oorspronkelijk elders in de kerk. Voor de plaatsing in de dagkapel zijn ze vermaakt.

Een portaal, opgetrokken uit de gele baksteen van de buitengevel, aangebracht links in de zuidgevel, markeert de kleine, nagenoeg ronde Sint Josephkapel, de patroonheilige van de kerk. Van binnen is deze kleine apsis opgetrokken uit grijze betonsteen. De rond gemetselde koepel vertoont in het midden een ronde opening (oculus) waardoor daglicht naar binnen kan vallen (afb. 25, 26). Dergelijke koepels, maar dan zonder de opening, komen bijvoorbeeld ook geregeld voor in de kerkelijke architectuur van C.H. de Bever, die nauwe contacten onderhield met de architectenfamilie Van der Laan en verantwoordelijk was voor de toelating van studenten op de cursus kerkelijke architectuur. In de kerkruimte is het meubilair uit de bouwtijd nog vrijwel compleet aanwezig.

Afb. 25. De Sint Josephkapel aan de zuidzijde. Foto auteurs.

Afb. 26. De Sint Josephkapel van binnen. Foto auteurs.

Conclusie en waardering

Architect Fons Vermeulen had, net als meer architecten in Noord-Brabant, het traditionalisme verruild voor een meer eigentijdse manier van bouwen. Zijn eerste kerk uit 1949 in Veulen sloot nog aan bij de eerste fase van de Bossche school, al had hij de cursus Kerkelijke Architectuur van Hans van der Laan toen nog niet gevolgd. De basilica genoot in die tijd een brede belangstelling bij zowel de architecten van de Delftse School als de daar uit voortgekomen Bossche School. De kerk in Heelsum uit 1961 past geheel in die modernistische wending die het werk van Vermeulen toen had genomen. Hij stond zich er niet op voor de beginselen van het plastische getal van Van der Laan streng toe te passen. De kerk in Heelsum valt veel opzichten als experimenteel te typeren. Dat geldt ook voor de oorspronkelijke inrichting van het interieur, die nog niet was ingegeven door de ingrijpende nieuwe voorschriften van het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965).

Vermeulen plaatste drie losse elementen, toren, kerkruimte en pastorie, in een ruimtelijke compositie op een ruim, driehoekig perceel, waarbij de drie elementen ten opzichte van elkaar licht zijn gedraaid, zoals in die tijd binnen de Bossche School vaker voorkwam. De toren schermt een apart plaatsje af van het entreegebied van de kerk, waaraan de pastorie staat en vormt van verre een blikvanger in de omringende buurt. Het geheel vormt een ruim in het groen gelegen, ruimtelijke compositie met een hoge architectuurhistorische waarde en vormt een blikvanger in de omgeving.

Als modernistisch te beschouwen zijn de platte doos, het omlopende lintvenster, de grote overspanning van de kap zonder tussensteunen en het puristische gebruik van bouwmaterialen. Op een aantal plaatsen paste Vermeulen echter ook sterk geabstraheerde, traditionele vormen toe, zoals de kolommen met betonnen architraaf als afscheiding tussen de dagkapel en de kerkzaal, de halfronde apsis in de dagkapel en de ronde Sint Josephkapel aan de zuidzijde. Deze combinatie leidt tot een spannende en verrassende ruimte, die door zijn weidsheid respect afdwingt. Vermeulen toonde overal de gebruikte materialen, baksteen, beton, gewassen grind, betonsteen, hout, staal, glas, zonder enige opsmuk. Indachtig de situatie in de periode van de Wederopbouw betreft dat goedkope en gemakkelijk verkrijgbare materialen.

Typisch voor de Bossche School in het begin van de jaren zestig zijn de hoekverdraaiingen in de ruimtelijke compositie van kerkzaal, pastorie en toren, de colonnade van de dagkapel, de weidse, aaneengesloten kerkruimte en het openlijk tonen van de gebruikte materialen.

Het hoog opgetrokken en het, op het lopende lintvenster bovenin na, blinde muurwerk schermt de kerk af van de buitenwereld. Zo bracht Vermeulen een in zichzelf gekeerde, mystiek-schemerige gewijde ruimte tot stand met enkel hoog invallend daglicht. De weidse kerkruimte staat in open verbinding met de omringende doopkapel, de koorzolder, de entree, de dagkapel, de apsis en de Sint Josephkapel. Alleen de sacristie, de ontmoetingsruimte en wat kleinere dienstruimten zijn afgescheiden van de kerkruimte. De omringende ruimten, soms met verdeckte toegangen, zorgen voor afwisseling en spanning en voorkomen dat de beschouwer het interieur als monotoon en voorspelbaar ervaart.

Het oorspronkelijke meubilair van de kerk is nog aanwezig, zij het deels verplaatst om de inrichting van de kerk in overeenstemming te brengen met de voorschriften van het Tweede Vaticaans Concilie en de herinrichting van de dagkapel.

Net als Jan de Jong behoorde Fons Vermeulen tot de creatieve vernieuwers binnen de Bossche School. Net als De Jong bouwde Vermeulen in Heelsum een kerk met een zeer grote overspanning. Hij toonde zich uiterst creatief in het plaatsen van de omringende ruimten rond de kerkzaal. Van Jan de Jong zijn er echter geen kerken van dit type ongeschonden bewaard gebleven. Alleen die in Eindhoven staat er nog een uit 1964, maar deze onderging een ingrijpende herbestemming tot kantoor. Zijn overige overige kerken van dit type werden gesloopt. De enige resterende door Vermeulen is daardoor een zeldzaamheid, waarvan de waarde nog wordt vergroot door het nog volledig aanwezig zijn van het oorspronkelijke interieur. Als betrekkelijk laat voorbeeld van de Bossche School op basis van een modernistische vormgeving vertegenwoordigt de kerk, mede door zijn gaafheid, een zeer hoge architectuurhistorische waarde.

